

אלישע / ברוריה בן-זוד (וייס)

אלישע בן שפט היה נביא בישראל בימי יהורם בן אחאב, בימי יהוא, יהואחז ויואש מלכי ישראל. ובימי יהושפט, יהורם אחזיהו ויהואש מלכי יהודה. לפי חז"ל פרנס את ישראל יותר משישים שנה (סע"ר פ יט) יותר מכל נביא אחר. הכתובים ציינו לא רק את מקום מולדתו של אלישע, אלא גם את שם אביו. אלישע היה ממשפחת בעלי אחוזה באבל מחולה. כנראה שהיה אלישע ממשפחה עשירה: "הוא חרש שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר" (מ"א יט יט). והוא היה יכול להרשות לעצמו לערוך סעודת פרידה למשפחתו ולאנשי עירו. אלישע הוא הנביא היחיד שהכתובים ציינו את הפרידה שלו מאביו ואמו.

אלישע היה תלמידו המובהק של אליהו וממשיך פעולתו. יש הסוברים שגם הקרבה הגיאוגרפית היוותה גורם לקרבת הלבבות בין שני הנביאים, על סמך הדעה שאבל מחולה נמצאת בגלעד. לפי פסחים סח ע"א אלישע היה מעבר הירדן על סמך הפסוק: "ושפט בבשן" (דה"א ה יב), ושפט לדעת חז"ל הוא אביו של אלישע. בצורתו החיצונית היה אלישע שונה מאליהו שהיה "בעל שער" (מ"ב א ח) ואלישע היה קרח (מ"ב ב כג).

אלישע נזכר לראשונה בקשר לחזון שראה אליהו בהר חורב (מ"א יט טו-יח). בחזון זה הועד אלישע לנביא במקום אליהו, אלישע הוא הנביא היחיד שמפורשת בו משיחה לעניין של נבואה: "ואת אלישע בן שפט מאבל מחולה תמשח לנביא תחתיו". השליחות שהוטלה על אליהו להמליך את חזאל על ארם ואת יהוא על ישראל התמלאה אחר כך בידיו של אלישע. אלישע הצטרף לאליהו כבר בימי נעוריו "ויקם וילך אחרי אליהו וישרתהו" (מ"א יט כא) "אלישע בן-שפט אשר יצק מים על ידי אליהו" (מ"ב ג יא). אלישע לא עזב את אליהו, אף שאליהו ביקש זאת ממנו (מ"ב ב ד ו). דבקות מעין זאת מצאנו ביהושע נער משה ומשרתו (שמ' לג יא; במ' יא כח; יהו' א א) שלא מש מתוך אוהל רבו (שמ' לג יא), ולכן נאמר על יהושע: "ויהושע בן נון מלא רוח חכמה, כי סמך משה את ידיו עליו, וישמעו אליו בני ישראל" (דב' לד ט).

אלישע ראה עצמו בכור תלמידיו של אליהו, ולכן כששאלו אליהו: "שאל מה אעשה לך בטרם אלקח מעמך?" תשובתו הייתה: "ויהי נא פי שנים ברוחך אלי" (מ"ב ב ט). פי שניים כירושת הבן הבכור (דב' כא יז). הבכור בין בני הרוחניים של אליהו. הכוונה שיעלה במעלת קדושתו על שאר הנביאים, כדי שיוכל למלא את מקומו של אליהו. אחרים סבורים "פי שניים" האמור בנבואת זכריה (יג ח) שפירושה שני שלישים.

כאשר הסתלק אליהו מורהו הגדול קרע אלישע את בגדיו לשני קרעים מרוב צער ולאות אבל.

האצלת תפקידו הנבואי של אליהו לאלישע מתוארת בסיפור עליית אליהו השמימה. האדרת סגרה מעגל בין פגישתו הראשונה של אליהו עם אלישע עם זו האחרונה. בפגישה הראשונה השליך אליהו את אדרתו על אלישע לסימן שילך אחריו. ע"י השלכתה עליו נעשה אלישע לתלמיד מובהק של אליהו הקשור בו עד יום עלייתו של אליהו השמימה (מ"א יט יט), וכשהרים אלישע את האדרת שנפלה מאליהו בעלייתו השמימה וצרף לה תפילה נרגשת "איה ה' אלקי אליהו" עשה אלישע בעזרתה נפלאות כרבו (מ"ב ב יד). אלישע נהפך ליורשו הרוחני של אליהו וזכה לדרגה נבואית נעלה מאוד. בני הנביאים שראו את הנס שנעשה לאלישע הדומה ממש לנס שנעשה לאליהו, כאשר מי הירדן נחצו במכה שהכה אלישע את המים באדרת ועבר את הירדן בחרבה אמרו זה לזה: "נחה רוח אליהו על אלישע, ויבאו לקראתו וישתחוו לו ארצה" (מ"ב ב טו). קבלוהו כרובם במקום אליהו.

אמנם בימיו כבר פחתה עבודת הבעל בישראל אבל לא בטלה לגמרי, ולפיכך היה אלישע צריך להמשיך בפעולתו של אליהו. אלישע יירש מאליהו את קפדנותו וקנאתו לייחודו של ישראל.

בניגוד לאליהו שהופיע כנביא מתבודד שנדד ממקום למקום ופעל ביחידות, אלישע הלך דרך קבע ממקום למקום בדומה לשמואל "רבן של נביאים" (ש"א ז טו-יז) ושהה זמן מה בכל מקום, לאחר מכן שב לביתו אשר בשומרון. מצאנו את אלישע שוהה בגלגל, בבית-אל, ביריחו, בהר הכרמל, בשונם, בדותן, וליד בית מדרשו החדש סמוך לירדן. מצאנו אותו גם במדבר אדום (מ"ב ג ח) ובדמשק. ברבים מן המקומות שהתהלך בהם נוסדו בתי מדרש לבני הנביאים, וכמה מהם אף נעשו צרים מלהכיל את המבקשים לשמוע תורה מפיו. מדברי האיש בשונם אנו למדים שהבתים שאלישע ביקר בהם במקומות השונים, שימשו בתי מדרש לבני הנביאים ואף לגברים ונשים שהיו מגיעים לשם מדי שבת בשבתו ומדי חודש בחודשו לשמוע תורה מפיו או מפי תלמידיו (מ"ב ד כב-כג). אלישע השרה מסמכותו גם על בני הנביאים (מ"ב ט א-יב). כאשר רצה שתנוח עליו רוח הנבואה פנה לנגינה בבקשת השראה (ג טו).

אלישע ישב דרך קבע בבית משלו ששימש מעין בית התכנסות לגדולי ישראל "והזקנים (גדולי ישראל) יושבים אתו" (מ"ב ו לב). אל ביתו הגיעו מלכי ישראל (מ"ב ו לג; ז יז; יג יד). בפרק ו פסוק לג כתוב: "והנה המלאך ירד אליו". "המלאך" הכוונה למלך כך עולה גם מן הכתוב בפרק ז פס' יז.

ראשית מעשהו היה מניעת מוות ושכול מבני יריחו (מ"ב ב כא-כב). אלישע הביא ברכה למקום שיהושע קילל את בוניו (יהו' ו כו; מ"א טז לד), כנראה בגלל

שאיֵרָחוּ בְקִרְבָּם חֲבוּרָה גְדוּלָה שֶׁל בְּנֵי נְבִיאִים (מ"ב ב ה טו-טז), אֲבָל בְּסֻמוֹךְ לְאוֹתוֹ מַעֲשֵׂה הַבֵּיָא שְׂכוֹל עַל הוֹרִיָּהֶם שֶׁל נְעָרִים קְטַנִּים שֶׁהִתְקַלְסוּ בּוֹ (מ"ב ב כג-כד).

בְּתַפְקִיד עֲצֵמָאֵי מוֹפִיעַ אֲלִישַׁע לְרֵאשׁוֹנָה בִּימֵי מִסַּעַם שֶׁל יְהוֹרָם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיְהוֹשִׁפֵּט מֶלֶךְ יְהוּדָה נֶגֶד אַחָאָב. בְּדַעוֹתָיו הִיָּה אֲלִישַׁע נֶאֱמָן לְאֵלֵיהֶוּ רַבּוֹ. הוּא הִיָּה תִקְיָף וְאֲמִיץ כְּמוֹתוֹ וְלֹא נִשָּׂא פָנִים לְשׁוֹם אָדָם. אֲלִישַׁע כְּעַס עַל יְהוֹרָם בֶּן אַחָאָב עַל שֶׁנִּגְרַר אַחֲרָי נְבִיאֵי אֲבִיו וְנְבִיאֵי אִמּוֹ, נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר וְאַחֲרָי הַבַּעַל וְהָאֲשֵׁרָה (מ"ב ג יג). אֲלִישַׁע הִתְבַּקֵּשׁ ע"י יְהוֹרָם לְהוֹדִיעַ לוֹ אֵת "דָּבָר ה'" בְּנוֹגַע לְתוֹצְאוֹת הַמִּלְחָמָה בְּמוֹאָב, כְּשֶׁעָמַד בְּפָנָי יְהוֹרָם לֹא נִמְנַע אֲלִישַׁע מִלְדַּבֵּר אֵלָיו קִשׁוֹת, וּבִתְחִילָה אָף סִירַב לְהִינַבֵּא לְפָנָי בְּקִשְׁתּוֹ, רַק לְאַחַר שֶׁהִפְצִיר בּוֹ יְהוֹרָם וְרִמְזוֹ לְאֲלִישַׁע עַל הַסַּכָּנָה הַנִּשְׁקֶפֶת גַּם לְשָׁנֵי בַעֲלֵי בְרִיתוֹ מֶלֶךְ יְהוּדָה וּמֶלֶךְ אֲדוּם (ג יא-יט), הִסְכִּיִם אֲלִישַׁע לְהִינַבֵּא בְּזִכּוֹתוֹ שֶׁל יְהוֹשִׁפֵּט מֶלֶךְ יְהוּדָה.

אֲלִישַׁע כְּעַס עַל יְהוֹרָם בֶּן אַחָאָב אֲבָל אַח"כ כִּבֵּשׁ אֵת סַעֲרַת לְבוֹ. "כֹּל הַכּוֹעֵס...אִם נְבִיא נְבוֹאָתוֹ מִסְתַּלְקֶת מִמֶּנּוּ" (פְּסַחִים סו ע"ב), רַק בְּעֶרּוֹב יָמָיו מְסוֹפֵר שֶׁאֲלִישַׁע כְּעַס עַל יוֹאָשׁ. הוּא קִצֵּף עַל יוֹאָשׁ שִׁיכָה אֵת אֶרֶם רַק שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים וְלֹא יִשְׁמִידוֹ (מ"ב יג יט). אֲךָ לֹא הִיָּה זֶה כְּעַס בְּגַלְל עֲבָרָה, אֲלֵא בִּיטוּי לְצַעַר עַל אֲכֻזָּבָה מִהַזְדַּמְנוֹת שֶׁאֲבָדָה לְהַכּוֹת בְּאוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל.

הַיַּחֲסִים בֵּין אֲלִישַׁע וּבֵין יְהוֹרָם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, כְּפִי שֶׁהֵם מִתּוֹאֲרִים בְּמִלְחָמוֹת בֵּין אֶרֶם וַיִּשְׂרָאֵל בִּימֵי יְהוֹרָם הָיוּ יַחֲסִים תְּקִינִים. אֲלִישַׁע עָמַד לִיְמִין הַמֶּלֶךְ וְהִדְרִיךְ אוֹתוֹ בְּעֲצוֹתָיו. מוֹבִלֵט רְצוֹנוֹ שֶׁל אֲלִישַׁע לְעֲזוֹר לַעַם וּלְמַלְכוֹ בַּעַת צָרָה. כְּפִי שֶׁהִזְכַּרְנוּ אֲלִישַׁע חִלַּק כְּבוֹד לִיהוֹשִׁפֵּט מֶלֶךְ יְהוּדָה. הִיָּה מְקוֹרֵב לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְהִיָּתָה לוֹ אוֹזֵן קִשְׁבַת אֲצִלוֹ. אֲנִי לּוֹמְדִים זֹאת מִשְׁאַלְתּוֹ אֵת הַשׁוֹנְמִית : "הִיָּשׁ לְדָבָר לֶךְ אֶל הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל שֶׁר הַצְּבָא?" (מ"ב ד יג). כְּמָה מְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ מַעֲרִיצִיו. אֶחָד מֵהֶם בִּיקֵּשׁ מִגִּיחְזֵי שִׁיסְפָר לוֹ: "אֵת כֹּל הַגְּדֻלוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה אֲלִישַׁע" (מ"ב ח ד). מֶלֶךְ אַחֲרָי קִרָּא לוֹ בְּכִינוּי חֵיבָה "אֲבִי" (מ"ב ו כא). יוֹאָשׁ קוֹרָא לוֹ בְּכִינוּי שְׂכִינָה אֲלִישַׁע אֵת אֵלֵיהֶוּ : "אֲבִי אֲבִי, רַכֵּב יִשְׂרָאֵל וּפְרָשָׁיו" (מ"ב יג יד).

אֲלִישַׁע קִידֵשׁ שֵׁם שָׁמַיִם כְּאֲשֶׁר סִירַב לְקַבֵּל מִנְעֻמָּן הַשֶּׁר הָאֶרְמִי שְׂרִיפָא אוֹתוֹ מִצַּרְעַתוֹ אֵת "הַבְּרַכָּה" (הַמְנַחָה) שֶׁהִבִּיא לוֹ, שִׁיכּוֹל הִיָּה לְכַלְכֵּל בָּהּ אֵת בְּנֵי הַנְּבִיאִים הָרַעֲבִים. אֲלִישַׁע הֶעֱנִישׁ קִשׁוֹת אֵת גִּיחְזֵי שַׁחֲמַד אֵת מִמוֹנוֹ שֶׁל נְעֻמָּן (מ"ב ה כז).

בְּקִהְלַת ט יח כְּתוּב : "טוֹבָה חֲכָמָה מִכְּלֵי קֶרֶב". אֲלִישַׁע נִהַג בְּחֲכָמָה וּבְאַצִּילוֹת כְּאֲשֶׁר אֲסַר עַל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְהַכּוֹת אֵת הַחֲיִילִים הָאֶרְמִיִּים : "לֹא תִכֶּה, הָאֲשֶׁר שְׁבִית בְּחֶרֶבְךָ וּבְקִשְׁתְּךָ אֵתָּה מִכָּה? שִׁים לֶחֶם וּמַיִם לְפָנֵיהֶם, וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּלְכוּ אֶל אֲדֻנֵיהֶם" (מ"ב ו כב). זוֹהִי תְּבִיעָה מוֹסֵרִית שֶׁהִנְבִּיא תְּבַע בְּמַצֵּב מִלְחָמָה. מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עָשָׂה כְּמַצוּתוֹ. "וְלֹא יִסְפוּ עוֹד גְּדוּדֵי אֶרֶם לְבוֹא בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל"

(ו כג), מתוך יראת כבוד למעשה שאין דומה לו בדרכי מלחמה, כאשר ראו את כוחו הגדול של נביא ישראל.

אלישע היה הראשון לנביאי ישראל שגם הגויים הודו בגדולתו: "כי יש נביא בישראל" (מ"ב ה ח), "אלישע הנביא אשר בישראל" (מ"ב ו יב). מלך ארם חולק לו כבוד מלכים (מ"ב ח ח-ט; ה ה).

אלישע הוציא לפועל שתי מטלות שהוטלו על אליהו ושבימיו של אליהו לא הגיעה שעתן, משיחת חזאל למלך על ארם ומשיחת יהוא למלך על ישראל. אלישע הוא הנביא הראשון שנשלח אל הגויים למשוח עליהם מלך בדמשק.

גם אצל אלישע כמו אצל רבו אליהו אנו מוצאים את הרגש האנושי הרחום בהיענותו למצוקת הפרט ולסבל כלל ישראל. אלמנת אחד מבני הנביאים זועקת באוזניו על האסון העומד לפקוד אותה, כאשר בשל עניה הנושה עומד לקחת ממנה את ילדיה לעבדים, הוא מושיע אותה ודואג לרווחתה. סיפור נס לידתו של בן השונמית מותו והחייאתו של הילד הינם מופת לרגישות לסבל היחיד. כאשר גיחזי ביקש להדוף את האישה השונמית כאשר חבקה את רגליו של אלישע, אומר לו אלישע: "הרפה לה, כי נפשה מרה לה" (מ"ב ד כז).

מתוך ייסורי נפש קשים פורץ אלישע בבכי כאשר הוא רואה בחזונו את התפקיד שחזאל מלך ארם עתיד למלא בתולדות ישראל וחייב לנבא עליו בעל כורחו. אלישע זוכה להכרת העם בטוב לבו ובתשוקתו הרבה לעזור לעניים ולנדכאים ולהקל מעליהם את סבלם.

יואש מלך ישראל בוכה כאשר אלישע חלה וקורא לו אבי אבי רכב ישראל ופרשיו כי הנביא נחליץ לסבל עמו ומבקש להושיע לו. בדמותו של אלישע כמו של אליהו נחשפים מסתורין במעלות אישיותו. "ויפקח ה' את עיני הנער, וירא והנה ההר מלא סוסים ורכב אש סביבת אלישע" (מ"ב ו יז).

האישה הגדולה משונם אמרה על אלישע: "איש אלקים קדוש הוא" (מ"ב ד ט). אפשר לומר קדוש היה בחייו וקדוש אחרי מותו. אלישע עשה נפלאות גם לאחר מותו: "וילך ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו" (מ"ב יג כא).